

Katarzyna PLESIŃSKA-WASIK

Politechnika Poznańska

Wydział Architektury

WYKORZYSTANIE STRUKTUR ISTNIEJĄCYCH W PRZESTRZENI POZNANIA NA POTRZEBY DZIAŁAŃ TEATRALNYCH

Streszczenie. Artykuł jest poświęcony wykorzystaniu na potrzeby działań teatralnych przestrzeni miejskich i obiektów zlokalizowanych w centrum miasta oraz poza nim. Przedstawiona została typologia otwartych i zamkniętych przestrzeni teatralnych Poznania. Na jej podstawie, opierając się na badaniach przestrzeni miasta i ewolucji potrzeb, zbior ten uzupełniono o potencjalne przestrzenie teatralne. Autorka zwraca uwagę na fakt, że wydarzenia teatralne umożliwiają wykorzystanie przestrzeni lub obiektów, które do tej pory nie funkcjonowały jako „scena” wydarzeń teatralnych. Mogłyby być jednak wykorzystane w tradycyjnych i nowych, niekonwencjonalnych produkcjach. Ma to szczególne znaczenie w Poznaniu, gdzie od lat odbywa się między innymi Międzynarodowy Festiwal Teatralny Malta, anektujący coraz nowe przestrzenie o różnym charakterze.

USAGE OF URBAN STRUCTURES PRESENT WITHIN THE CITY SPACE FOR THE PURPOSE OF THEATRE EVENTS IN POZNAN

Summary. The article discusses use of urban spaces and buildings located within and outside the city center for theatre performances. The paper presents typology of established open and closed theater spaces available in Poznan. The typology is supplemented by analysis of the city structure and uncovers prospective theatrical spaces, selected on the basis of wider studies. The author draws attention to the fact, that theater events nowadays allow the use of urban space and buildings in different, unconventional way. This is particularly important in Poznan, where for many years The International Theatre Festival Malta takes place spreading its various events throughout the city.

1. Wstęp – wydarzenia teatralne w przestrzeniach publicznych Poznania

Współczesne wydarzenia teatralne w Poznaniu odbywają się w otwartych i zamkniętych przestrzeniach miejskich o zróżnicowanym charakterze. Zazwyczaj przestrzeniami wykorzystywanymi na potrzeby działań teatralnych są miejsca zlokalizowane w centrum miasta.

Wynika to z *genius loci* otoczenia, większego (niż na obrzeżach miasta) natężenia ruchu pieszych, dostępności komunikacyjnej, a także z przyzwyczajenia organizatorów i obserwatorów do lokalizowania wydarzeń artystycznych w sercu miasta. Działania teatralne, pojawiające się w ofercie kulturalnej Poznania, są zróżnicowane ze względu na typ anektowanej przestrzeni, skalę wydarzenia i jego charakter.

Rytualność i obrzędowość teatru ujawnia się poza budynkami teatrów. Wykorzystywanie przestrzeni innych niż przestrzenie teatrów instytucjonalnych stanowi zatem powrót do korzeni teatru. Działania teatralne w otwartych przestrzeniach publicznych pojawiają się nazwyczaj jedynie tymczasowo, zaburzając codzienny rytm funkcjonowania i charakter danego miejsca, pozwalają odpocząć od codzienności. Obserwując zachowanie ludzi podczas wydarzeń teatralnych, zwłaszcza plenerowych, można zauważyć, że teatr łagodzi obyczaje i sprzyja integracji widzów. Biorąc pod uwagę, że aktywności współczesnego człowieka oraz społeczne interakcje osiągają największą intensywność w przestrzeniach publicznych, autorka przeprowadziła ankietę wśród mieszkańców¹ jednego z poznańskich osiedli. Zdaniem 87% respondentów działania teatralne wpływają korzystnie na wizerunek miasta. Ponad 60% stwierdziło, że takie działania poprawiają atrakcyjność przestrzeni publicznych oraz walory turystyczne miasta. 45% ankietowanych wskazało pozytywny wpływ wydarzeń teatralnych na integrację mieszkańców. Wyniki ankiety oraz rozwój różnorodnych działań artystycznych wskazują na konieczność poszukiwania nowych przestrzeni, mogących pełnić funkcję tła działań teatralnych.

Działania artystyczne mogą być uzupełnieniem dobrze zaplanowanej przestrzeni, podkreślić jej walory, wnieść nową wartość, wspomagać kreowanie postaw społecznych oraz wywoływać pozytywne reakcje i emocje. „Otoczenie przestrzenne nieustannie i niezależnie od woli człowieka działa na jego psychikę.”

2. Typologia współczesnych przestrzeni teatralnych Poznania

Na podstawie analizy poznańskich przestrzeni stanowiących „scenę” działań teatralnych w 2009 roku, w pierwszej połowie 2010 roku oraz na podstawie analizy programów Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego Malta z lat 1991-2010 autorka wyróżniła kategorie otwartych i zamkniętych przestrzeni publicznych, wykorzystywanych jako przestrzenie teatralne.

¹ Ankietę przeprowadzono w latach 2009, 2010 na Osiedlu Warszawskim i Czekalskim w Poznaniu. W ankiecie udział wzięło 38 osób w różnych przedziałach wiekowych: 16-20 lat: 16%, 21-30 lat: 47%, 31-40 lat: 13%, 41-50 lat: 3%, 51-60 lat: 16%, 61-70 lat: 5%.

Do współczesnych zamkniętych przestrzeni teatralnych zaliczamy:
sceny teatrów instytucjonalnych, należy do nich m.in. Teatr Wielki im. Stanisława Mo-
nuszki, Teatr Polski,

instytucje kulturalne, które w swoją działalność mają wpisane promowanie działań arty-
stycznych, np. w Centrum Kultury Zamek odbywały się wydarzenia teatralne w ramach im-
prezy Poznań Poetów, madeinpoznan.noc² czy Międzynarodowy Festiwal Teatralny Maski,

przestrzenie teatralne typu black box, do tej kategorii należą: sala w siedzibie Teatru
Ósmego Dnia, Malarnia przy Teatrze Polskim, sala w Ośrodku Teatralnym Maski,

osiedlowe domy kultury, osiedlowe centra kultury są to przestrzenie o specyficznym
klimacie, z którymi związani są mieszkańcy osiedli. Współczesne przedstawienia teatralne
promują sztukę w Osiedlowym Domu Kultury pod Lipami oraz w Piątkowskim Centrum Kul-
tury Dąbrówka na osiedlu B. Chrobrego,

obiekty związane z kulturą, wykorzystywane na potrzeby wydarzeń teatralnych, do ta-
kich przestrzeni należy Kino Grunwald, tzw. Scena Rozmaitości,

obiekty „opuszczone”, czyli obiekty niepełniące swej dawnej funkcji, których wnętrza są
wykorzystywane na cele artystyczne, np. Stara Drukarnia, Stara Rzeźnia,

obiekty związane z edukacją, czyli obiekty służące na co dzień celom edukacyjnym, któ-
rych wnętrza w godzinach popołudniowych lub wieczornych służą celom teatralnym, tak
dzieje się m.in. w Wyższej Szkole Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa,

puby, kluby, kawiarnie np. w Klubokawiarni Meskał odbywały się wydarzenia w ra-
mach np. madeinpoznan.noc,

przestrzenie „nietypowe” dla wydarzeń artystycznych, należą do nich m.in. ewange-
licko-metodystyczny kościół Świętego Krzyża w Poznaniu, Dworzec Główny PKP, zajezdnia
tramwajowa przy ul. Gajowej, Pływalnia Miejska (dawna synagoga),

centra handlowe, w Centrum Sztuki i Biznesu Stary Browar odbywają się przedstawienia
np. podczas Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego Malta, w kwietniu 2010 roku odbył
się happening zorganizowany w ramach V Festiwalu Wiosny.

Wśród współczesnych otwartych przestrzeni teatralnych Poznania autorka wyróżniła:

plac Starego Miasta i najbliższej okolicy, Plac Wolności i Stary Rynek należą do naj-
popularniejszych przestrzeni teatralnych Poznania,

ulice, najbardziej popularnym wydarzeniem teatralnym organizowanym w przestrzeni uli-
cy jest parada z okazji Imienin ulicy Św. Marcin,

² Wydarzenie madeinpoznan.noc promuje kulturę pozainstytucjonalną, odbyło się 17.04.2009 roku, druga edycja
była planowana na 10.04.2010 roku.

parki, tereny zielone, przestrzenią o ciekawym ukształtowaniu terenu jest Park Wieniawskiego, w sierpniu 2009 roku zorganizowano tu koncert finałowy Światowego Przeglądu Folkloru Integracje, na Polanie pod Dzwonem Pokoju na Cytadeli odbywa się od kilku lat Misterium Męki Pańskiej,

mosty, Most Jordana na Ostrowie Tumskim służy jako miejsce przedstawień, np. podczas Festiwalu Malta, organizowane są tu także działania teatralno-muzyczne, promujące twórczość wielkich kompozytorów; w latach 2009 i 2010 odbyły się kolejno dwa wydarzenia pod hasłami: „Haendel na Śródcie” i „Chopin na Śródcie”.

Rys. 1, 2. Zmysły – wędrowny kabaret liryczny, Teatr A3, Jarmark Świętojański, Stary Rynek, czerwiec 2009, fot. aut.

Fig. 1, 2. Zmysły – wędrowny kabaret liryczny, Teatr A3, Midsummer Eve Fair, Old market Square, June 2009, photo auth.

Rys. 3, 4. Akcja uliczna DOMINO, Teatr Strefa Ciszy, ul. 27 Grudnia, czerwiec 2009, fot. aut.

Fig. 3, 4. Akcja uliczna DOMINO, Teatr Strefa Ciszy, 27 Grudnia Street, June 2009, photo auth.

węzły komunikacyjne, w przejściu podziemnym pod Rondem Kaponiera zorganizowano akcję Kapofonikt podczas imprezy Miasto Zdarzeń w 2009 roku. Akcja miała na celu zaburzenie monotonii przejścia podziemnego,

przestrzenie „historyczne”, działania teatralne lub parateatralne mogą zwrócić uwagę mieszkańców na przestrzenie związane z historią miasta, miejscem w którym będą odbywały się wydarzenia podczas Festiwalu Malta w 2010 roku jest m.in. Wzgórze Przemysła,

przestrzenie „zapomniane”, przestrzenie wymagające rewitalizacji i przywrócenia na kulturalną mapę miasta np. Rynek Śródecki. Wydarzenie teatralne można zorganizować niewielkim nakładem środków finansowych, a umożliwią one przestrzeniom zapomnianym ponowne zaistnienie w świadomości mieszkańców,

Rys. 5, 6. *Le gourdon n'est pas meuble*, Jeanne Simone, Międzynarodowy Festiwal Teatralny Malta, skwer przed Kupcem Poznańskim (rys. 5), ul. Podgórna (rys. 6), czerwiec 2009, fot. aut.

Fig. 5, 6. *Le gourdon n'est pas meuble*, Jeanne Simone, International Theatre Festival Malta, square in front of Kupiec Poznański (Fig. 5), Podgórna Street (Fig. 6), June 2009, photo auth.

Rys. 7, 8. *Chopin na Śródce*, Most Jordana, kwiecień 2010, fot. T. Bardzińska-Bonenberg

Fig. 7, 8. *Chopin na Śródce*, Most Jordana, April 2010, photo T. Bardzińska-Bonenberg

elewacje np. elewacja Hotelu Novotel Poznań Centrum została wykorzystana jako „scena” Project Bandalooop podczas Festiwalu Malta w 2006 roku, elewacje budynków wokół Starego Rynku stały się „sceną” X-times people chair podczas Festiwalu Malta w 2006 roku.

3. Potencjalne otwarte przestrzenie teatralne Poznania

W związku z rozwijającym się Międzynarodowym Festiwałem Teatralnym Malta oraz wieloma innymi działaniami kulturalnymi uzasadnione jest poszukiwanie nowych przestrzeni „teatralnych” w Poznaniu. W roku akademickim 2009/10 na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej przeprowadzono badania z udziałem studentów piątego roku studiów, polegające na poszukiwaniu otwartych przestrzeni miejskich, mogących stanowić tło wydarzeń teatralnych. Na podstawie ustalonych kryteriów studenci typowali potencjalne przestrzenie, mogące stanowić tło wydarzeń teatralnych i parateatralnych. Wyjściowe parametry określały m.in. dostępność komunikacyjną, funkcję zabudowy sąsiadującej oraz powiązania z innymi przestrzeniami publicznymi. Identyfikowano walory i przydatność badanych terenów, tzn. określano ukształtowanie terenu, oznaczano na rzutach istniejące rodzaje nawierzchni, przewidywano możliwe zakłócenia dla widoczności i słyszalności, określano funkcje terenu w różnych porach dnia, sposób jego zagospodarowania, oznaczano budowle tworzące wnętrza urbanistyczne.³

Na podstawie wykonanych analiz określone zostały możliwości aranżacji przestrzeni na potrzeby wydarzeń teatralnych: dla widowisk typu stacjonarnego i widowisk typu mobilnego. Wydarzenia mobilne podzielono na akcje o zmiennej lokalizacji strefy gry i strefy obserwacji⁴, akcje o zmiennej lokalizacji strefy gry i stałej lokalizacji strefy obserwacji oraz akcje o stałej lokalizacji strefy gry i zmiennej lokalizacji strefy obserwacji.

Dla wskazanych typów wydarzeń rozważano trzy warianty skali: mikro, makro oraz wydarzenia wielkoprzestrzenne. Dla wydarzeń wielkoprzestrzennych scenerią jest panorama miasta, dzielnicy, charakterystyczny fragment krajobrazu. Z przeprowadzonych badań wynika, że na terenie Poznania możliwe jest wskazanie wielu bardzo ciekawych przestrzeni ogólnodostępnych o różnym charakterze i usytuowaniu w mieście. Mogą one stanowić doskonałe tło dla wydarzeń teatralnych i parateatralnych o różnej skali i charakterze.

Na podstawie wykonanych analiz przestrzeni publicznych Poznania, autorka uzupełniła typologię otwartych przestrzeni teatralnych miasta. Na liście znalazły się nowe miejsca, których dostępność, skomunikowanie z centrum i osiedlami, a także walory krajobrazowe predestynują je do roli przestrzeni teatralnych. Należą do nich m.in.:

³ Rezultatem badań jest katalog potencjalnych przestrzeni teatralnych liczący 15 analiz przestrzeni, znajdujący się w archiwum Zakładu Historii Architektury i Urbanistyki Wydziału Architektury Politechniki Poznańskiej.

⁴ Określenia: *teren gry* i *teren obserwacji* przyjęte za [1].

obiekty inżynierskie, z dotychczasowych badań autorki nad przestrzeniami teatralnymi w Poznaniu wynika, że estakady oraz kładki piesze nie funkcjonowały dotychczas jako przestrzenie teatralne. Po przeprowadzeniu analiz estakady na Trasie Katowickiej oraz kładki pieszej nad ulicą Słowiańską okazało się, że obiekty te oraz przestrzenie z nimi związane mogłyby pełnić rolę „sceny” wydarzeń różnego typu,

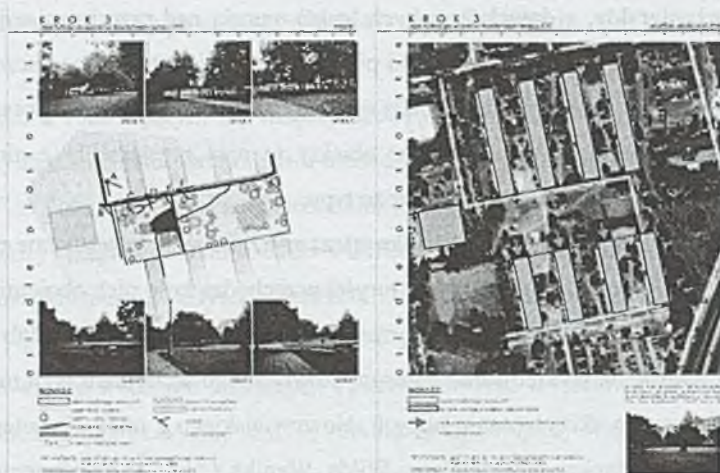
przestrzenie, które można określić jako niezauważane są to przestrzenie niewyróżniające się w przestrzeni miasta, mieszkańcy i turyści przechodzą koło nich obojętnie. Organizacja widowisk artystyczno-teatralnych w przestrzeniach „niezauważanych” lub „zapomnianych” stanowi szansę na wykreowanie nowego, pozytywnego wizerunku tych miejsc. Analizom poddano skwer na skrzyżowaniu ulicy F. Nowowiejskiego z ulicą 23 Lutego oraz plac przy Wyższej Szkole Bankowej w dzielnicy Wilda. Wynika z nich, że przestrzenie te posiadają duży potencjał i doskonale nadają się na miejsce działań teatralnych,

pomniki, w ramach poszukiwań potencjalnych przestrzeni teatralnych zwrócono uwagę na pomnik Armii Poznań wraz z otoczeniem. Przedstawienia teatralne z pewnością przyciągnęłyby mieszkańców miasta w to niezbyt uczęszczane miejsce,

przestrzenie publiczne na osiedlach z wielkiej płyty, na podstawie przeprowadzonego eksperymentu poznawczego należy stwierdzić, że przestrzenie publiczne wielkopłytowych osiedli mogą przyjąć funkcje „sceny” widowisk teatralnych. Analizie został poddany skwer na Osiedlu Piastowskim, jeden z wielu, jakie znajdują się na tego typu osiedlach; miejsce Rekreacji mieszkańców, przestrzeń, na którą wychodzi bardzo niewiele okien. Jest to doskonała przestrzeń dla zorganizowania interesującego wydarzenia teatralnego. Różnorodne działania teatralne mogą przyczynić się do zmiany w postrzeganiu tzw. nie-miejsc⁵ wielkopłytowych osiedli,

przestrzenie publiczne na osiedlach domów jednorodzinnych, jak wynika z badań oraz z ankiety przeprowadzonej wśród mieszkańców osiedli Warszawskiego i Czekalskiego w Poznaniu, przestrzeniami, które można zaaranżować na scenę i widowie przedstawić teatralnych są tereny przy szkole, przy kościele oraz pomiędzy centrami handlowymi.

⁵ Określenie przyjęte za [3].

Rys. 9, 10. Przykład wykorzystania przestrzeni pomiędzy blokami z wielkiej płyty, oprac. A. Kopciuch, M. Michalska
 Fig. 9, 10. The example of using space between blocks of flats, elaborated by A. Kopciuch, M. Michalska

4. Zakończenie

Między przestrzenią miejską a wydarzeniami teatralnymi zachodzą różnorodne relacje i związki. Przestrzeń miasta kształtuje ludzkie zachowanie, wpływa na jakość życia. Wydarzenia teatralne organizowane w przestrzeniach publicznych mają aspekt społeczny i wpisują się w nurt zmiany postrzegania przestrzeni miejskich.

Z badań polegających na poszukiwaniu potencjalnych przestrzeni teatralnych wynika, że można wskazać nowe, atrakcyjne miejsca umożliwiające organizację oraz obserwację wydarzenia teatralnego lub innej parateatralnej formy komunikacji aktora/artysty z widzem/odbiorcą. Jest to szczególnie istotne w Poznaniu, mieście rozwijającego się Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego Malta i innych imprez kulturalnych, trwale wpisanych w życie mieszkańców, takich jak np. Dzień Patronów Miasta, Światowy Przegląd Folkloru Integracje i wielu innych.

Bibliografia

1. Braun K.: *Przestrzeń teatralna*, PWN, Warszawa 1982.
2. Franta A.: *Reżyseria przestrzeni, o doskonaleniu przestrzeni publicznej miasta*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2004.

3. Pazder D.: Przestrzeń publiczna osiedli – przestrzeń identyfikacji czy non-place?, [w:] Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej, zeszyt 7, Zaniewska H. (red.), Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2006, s. 121-128.
4. Tyszka J.: Dziesięć lata Malty: Międzynarodowy Festiwal Teatralny Malta: 1991-2000, Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego, Gazeta Wyborcza, Poznań 2000.
5. Tyszka J.: Szkoła bycia razem. Polskie festiwalu teatru plenerowego w latach 90., [w:] Teatr w miejscach nieteatralnych, Tyszka J. (red.), Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1998, s. 275-283.
6. Valentini V.: Teatr poza teatrem: implikacje dramaturgiczne, [w:] Teatr w miejscach nieteatralnych, Tyszka J. (red.), Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1998, s. 55-65.
7. Programy Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego Malta z lat 2001-2010.